

РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете на

ДОЦ. Д-Р ВАНЯ ГОСПОДИНОВА ХРИСТОВА

участник в конкурс за „професор” по професионално направление

**3.2.ПСИХОЛОГИЯ / ВЪЗРАСТОВА И ПЕДАГОГИЧЕСКА
ПСИХОЛОГИЯ /ВЪЗРАСТОВИ И СИТУАЦИОННИ КРИЗИ//**, област
на висше образование

3. Социални, стопански и правни науки и национална сигурност,
обявен в Държавен вестник бр. 35 от 19.04.2024 г., обявен за нуждите на
катедра „Психология“
на ВСУ „Черноризец Храбър“

Изготвил рецензията: проф. дн Красимира ПЕТРОВА Колева-
Минева – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

1. Информация за конкурса.

Конкурсът е обявен от ВСУ „Черноризец Храбър“ за нуждите на катедра "Психология" при Факултет „Социални, стопански и компютърни науки” със заповед на Ректора – РД-10-58 от 18.01.2024г., като в обезпечеността на справката за часовете от катедрата са посочени учебни дисциплини, осигуряващи нуждите на университета в посоченото професионално направление.

При изготвянето на рецензията на конкурса са съобразени основните документи, съответстващи на изискванията на нормативната база за развитие на академичния състав на Република България и на ВСУ „Черноризец Храбър“.

По процедурата на конкурса няма нарушения. В конкурса участва един кандидат – доц. д-р Ваня Господинова Христова, преподавател в Катедра „Психология“ на ВСУ „Черноризец Храбър“. Това, което може да

се каже за документацията е, че е стриктно, грамотно, изчерпателно представена.

2. Информация за кандидата.

Кандидатът за професор *доц. д-р Ваня Христова* завършва Медицински колеж в Стара Загора с профил за медицинска сестра, после продължава обучението си в ОКС „Бакалавър“ по Психология във ВСУ и получава магистърска степен по Психология и психопатология на развитието в същия ВУЗ. От 2013г. е доктор по Психология /Педагогическа и възрастова психология/. Притежава множество свидетелства, удостоверения и сертификати в различни сфери на психологията, медицината, позитивната терапия и английски език. Членува в няколко НПО и професионални организации. В творческата биография е посочила различно владеене на два чужди езика.

По отношение на трудовата си кариера – първоначално работи като медицинска сестра в Стара Загора – неврология и детска травматология, седем години в администрацията на ВСУ, като през цялото време е и хоноруван преподавател в катедрата. От 2015г. е член на катедра „Психология“, като оттогава е и доцент по психология.

Можем да открием три тенденции в развитието на кандидата – едната е свързана с последователност и надграждане в областта на психологията, а другата – трупане на богат административен опит и третата – медицинска подготовка, която е станала основа за научния ѝ интерес в сферата на помагащите професии.

3. Описание и оценка на научните трудове.

Доц. д-р Ваня Христова в конкурса за професор представя списък научни трудове от три научни жанра, между които две монографии, едната от които хабилитационна, а другата – по дисертацията, девет статии и

четири доклади, публикувани в престижни издания, самостоятелно представени. Кандидатът има и други публикации, които не са включени в списъка. Едната от монографиите е определена като хабилитационна. Участвала е в два национални и два международни проекти с образователна и научна насоченост, посочила е ръководства на шестима докторанти, но те са реално 17 на брой, като повечето са чуждестранни граждани, което я прави популярен учен и извън границите на страната ни. Посочени са 10 забелязани цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране и 7 в нереферирани издания с научно рецензиране. Тя е участник и в множество научни журита за придобиване на различни степени и преподавателски длъжности.

В хабилитационния си труд *„Скръбта като ситуационна криза (Копинг стратегии). Издателски център на ВСУ „Черноризец Храбър”, с.1-119, ISBN: 978-954-715-761-3“* /2024г./ самото заглавие задава фокуса на изследователските намерения на доц. д-р В. Христова – изследване спецификите на скръбта, дефинирана като ситуационна криза и начините за справяне с ефектите върху личността и близкото ѝ обкръжение.

Монографията е със структура от три логически свързани глави – класическа структура, в която първите две глави бих определили като подчертано теоретични, а третата – ориентирана към практическата работа – именно психотерапията и индивидуалното консултиране като техники или копинг-стратегии за справяне.

В първата глава подробно са представени теоретичните основания за дефиниране на понятието „криза“, като добро впечатление прави грамотният изказ и анализът на моделите, интерпретиращи кризата в контекста на житейския път на личността. Подробно са коментирани различните измерения на кризата, кризисните интервенции и механизмите на протичане на ситуационните кризи, както и отражението им върху

физиологичното, когнитивното, емоционалното и поведенческото развитие на личността. Принос в първата глава представлява холистичният подход към кризите, от една страна и от друга – двуполусният изход от кризите като опасност и риск за личността, но и като възможност за личностно израстване. Критично са разгледани Основна теория за интервенция при кризи, Разширена теория за кризите и Приложна теория за кризите, както и моделите за кризисна интервенция – модел на равновесието, когнитивен модел и модел на психосоциален преход, Екологичен модел на развитието и Контекстуално-екологичният модел.

Втората глава засяга проблеми, свързани с водещите концепции, описващи психологическите закономерности на протичането на скръбта, като преживяна ситуационна криза в зряла и детска възраст. Проследяването на динамиката на протичане на скръбта в различните възрастови периоди е сполучлив опит за анализиране на преживяванията и опознаването им в развитие, което позволява изучаването на това явление в дълбочина, проследимост и така по-диференцирано се наблюдават отражението на скръбта в конкретните възрастови отрязъци.

Третата глава е естествено продължение на предходната и аз бих я определила като изцяло приносна, тъй като съдържа конкретни техники за преодоляване на скръбта във възрастов и индивидуално-психологически контекст. Детайлно разписаните сесии и конкретни технологии позволяват на практикуващите от помагащите професии да ползват монографията и като наръчник за работа с клиенти, преживели скръб и загуби, както и на техните близки.

Като приноси на доц. д-р В.Христова, може да се определят следните:

- Адекватна теоретична обосновка на проблем, който не губи своята актуалност и който е от съществено значение за всяка личност – преживяването на скръбта като ситуационна криза.

- Направен е задълбочен аналитичен прочит на механизмите за преминаване през скръбта в конкретни възрастови периоди.
- Теоретично и практически е обоснована необходимостта от познаване на копинг-стратегии за справяне със скръбта и за консултативна и психотерапевтична помощ в преодоляването ѝ.
- Задълбочено, аналитично и ангажирано са систематизирани ефектите от преживяването на скръбта в индивидуално-психологически план и тяхното отражение върху физическото, емоционално-поведенческото и когнитивното личностно развитие.
- Изводите в последната част от монографичната разработка са дискуссионно поднесени, което позволява на читателя да продължи разсъжденията на автора и да ги интерпретира според собствения си опит.

В заключение мога да кажа, че трудът се отличава с актуалност, социална значимост, приложимост и научна обоснованост. Неслучайно е определен от автора като хабилитационен.

Другият монографичен труд е *„Детерминанти на удовлетвореността от учителския труд – психологически ракурс. Издателски център на ВСУ „Черноризец Храбър”, с.1-152, ISBN: 978-954-715-755-2 /2024г./*. Той е конструиран на основата на защитен дисертационен труд и е ориентиран към друг, не по-малко значим за педагогическата психология проблем, а именно удовлетвореността от учителския труд.

Книгата е композирана от въведение, две глави и заключение.

Първата глава е ориентирана към концептуализиране на понятията, свързани с трудовата дейност, удовлетвореността от трудовата заетост, открояването на специфичните особености на учителската професия, основните детерминанти, водещи до удовлетвореността – личностни, индивидуално-психологически, свързани с обкръжението на учителя.

Втората глава е емпирична и представя реализираното изследване във връзка с удовлетвореността. Констатирана е ролята на възрастовите различия, трудовия стаж и принадлежността към една от трите организационно-педагогически среди за проявите на удовлетвореност от труда при учителите. Установена е и ролята на някои личностни черти, комуникативното безпокойство, перцепциите на средата и степента на адаптираност на учителите към нея за проявите на различните аспекти на удовлетвореността от труда.

Определям следните приноси към монографията:

- Компетентно, ангажирано, научно обосновано интерпретиране на социалнопсихологическите детерминанти, определящи удовлетвореността от конкретна трудова дейност – учителския труд;
- Прецизно боравене с психолого-педагогическата терминология, „преведена“ на достъпен език, така че да бъдат възприети от по-широк кръг читатели;
- Добре структурирано и отлично реализирано изследване относно удовлетвореността на учителите от техния труд;
- Обобщенията и посланията в края на монографията могат да бъдат основа за създаване на наръчници, пособия за работа с обучители на учителите и специалистите в сферата на управление на образованието.

Представените за рецензиране статии и доклади попадат в полето на Педагогическата и възрастовата психология и допълват монографичните изследвания в различни посоки.

Аз бих определила две главни тематични области на статиите и докладите.

Първата засяга различни страни, характеристики и особености на кризата – публикации № 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, с подобласти:

- Различни детерминанти на кризата – същност на кризите, кризата като опасност за личността, специфики на ситуационната криза, кризи и кризисни интервенции – тук акцентът е върху осветляване на понятията в конкретика, на търсенето на дефинитивни характеристики и процесуалност на кризите;

- Специално внимание е обърнато на същността, факторите и проявленията на детската криза, като тук откривам още един аспект от професионализма на кандидата – придаване на човешко лице на кризата при децата;

- Разводът като криза за родителите, но най-вече неговото преживяване от страна на децата – впечатлява дълбочината на преживяванията и вещината на автора в тази посока;

- Някои по-частни проявления на кризата – на родителстването и на интервенциите по време на криза като възможност за оказване на подкрепа на клиентите.

Втората посока на авторовите търсения на доц.д-р В.Христова са в сферата на педагогическата и възрастовата психология в следните направления - № 3, 101 11, 12:

- Очертаване на взаимовръзката „учителски труд и лична сигурност“, както и факторите, които определят личната сигурност на учителя;

- Възрастовите особености и проблемите в два от ученическите възрастови периода – начална и средна училищна възраст, като тук кризите са представени повече като проблемни задачи за разрешаване от страна на децата;

- Кризата в зряла възраст – като възможност и дори като израстване на личността.

Обобщение: Представените за рецензиране трудове на доц. д-р Ваня Христова я представят в една позитивна, последователна посока на професионална зрялост, ангажираност, със силно ангажирано академично присъствие, с компетентност и задълбоченост, с перспектива за развитие и амбиция да докаже себе си, да открие новости за другите и да остави своя почерк в науката.

4. Наукометрични показатели.

Доц. д-р Ваня Христова заявява участие в конкурса с:

- Защитен дисертационен труд, признат в НАЦИД – 50 т.;
- Една монография – хабилитационен труд – 100 т.;
- Една монография на основата на защитен дисертационен труд – 75т.
- Статии и доклади – 130т.;
- Цитирания- 135т. ;
- Защитили докторанти и проекти /международни и национални/ - 190т.

Общо – **680** по критериите **А, В, Г, Д и Е.**

5. Научни приноси.

Напълно приемам приносите на *доц. д-р Ваня Христова* и ги коментирам по следния начин:

Научни приноси:

1. Преосмислени и по нов начин са представени известни теории и недотам популярни такива за кризата като същност, фактори при появата ѝ, механизми при преживяването ѝ, динамика и закономерности на проявленията ѝ в различни периоди от живота на личността.

2. Детерминирано е протичането на ситуационните кризи в живота на човека и тяхното възприемане като опасност или възможност, като е дискусивно представено и се подчертава, че посоката и изборът за изхода от кризата са обвързани с личността и ситуацията.

3. Въведените критерии за разграничаване на възрастовите и ситуационните кризи, позволяват да се докаже, че ситуационните кризи не са толкова зависими от възрастови детерминанти, а по-скоро от някои личностни характеристики на преживяващите ги.

4. Направен е задълбочен анализ на скръбта като ситуационна криза в два конкретни възрастови периоди – детска и зряла възраст, като са изведени закономерностите на проявление и реакции на личността, както и най-често срещаните начини за преодоляването им.

5. Обобщени и надградени са основни теоретични постановки, свързани с водещите изследователски перспективи и детерминанти на конструкта „удовлетвореност от труда“ за конкретна професия, каквато е учителската.

6. Емпирично се доказва влиянието на ключови личностни и социалнопсихични детерминанти върху удовлетвореността от учителския труд.

7. За пръв път се проучва влиянието на характеристиките на комуникативното безпокойство, разглеждано като личностна черта за български учители и взаимовръзката му с удовлетвореността от труда.

Практико-приложни приноси:

1. Разработени са модели, техники и технологии за индивидуално консултиране, индивидуална и групова психотерапия при хора преживели скръб в детска и зряла възраст, които могат да се доразвият и адаптират към конкретен възрастов период и конкретна личност, общност, група, семейство.

2. Представени са копинг-стратегии за групово и индивидуално консултиране и психотерапия при възрастни и деца, преживяващи скръб, като тези стратегии за с високи стойности на внедримост и преносимост в конкретния случай.

3. Доразвита е консултантската и терапевтичната практика с техники, методи и похвати при консултиране на деца и лица, преживяващи ситуационни кризи.

4. Доказана е необходимостта от въвеждане на успешни политики и практики, водещи до повишаване на удовлетвореността на учителите от техния труд.

5. Във всички произведения прозира ангажираността на автора към изследваните от нея проблеми, като ясно е дефинирана и мотивацията ѝ за анализиране на избраното от нея явление, факт, събитие, подкрепени с психологични, педагогически и социологични теории, поднесени по нов оригинален начин.

6. Преподавателска работа.

Преподавателската работа на доц. д-р Ваня Христова е съсредоточена във ВСУ „Черноризец Храбър” /вече 16 години/, където е водила семинарни занятия по „Увод в психологията“, “Когнитивна психология“, “Психология на развитието на възрастните“, „Организационна психология“ – 7 години, а от 2015г. е ангажирана с водене на лекции по Въведение в психологията“, “Когнитивна психология“, “Психология на развитието на възрастните“, „Психология на развитието в детско-юношеска възраст“, „Психология на развитието“, “Кризите в психосоциалното развитие на личността“.

Обезпечеността на конкурса съответства напълно на професионалния опит и квалификация на доц. Христова, тъй като са в сферата предимно на Педагогическата и възрастовата психология. Това се вижда от

автобиографията, справка за трудовия стаж, справка за педагогическата дейност и допълнителната справка от ръководителя на катедрата за преподавателската и научно-изследователската дейност на доц. д-р В.Христова.

7. Бележки и препоръки.

Запознаването ми с цялостната научна и академична активност на доц. д-р Ваня Христова, ми позволяват да направя следните препоръки – доразвиване на идеите ѝ в сферата на психология на възрастните и педагогическа психология, обезпечаване на водените от нея учебни дисциплини с помагала, пособия, учебници, което е толкова необходимо за студентите, докторантите, а и по-широк кръг читатели. Друга препоръка е придобиването на ОНС „доктор на науките“.

8. Заключение.

Като изразявам впечатленията и анализите на цялостните научни, експертни, преподавателски и приложни постижения на кандидата, оценявайки актуалността, значимостта на разработките му, както и личните си впечатления, убедено давам своя **ПОЛОЖИТЕЛЕН ВОТ** за *доц. д-р Ваня Господинова Христова* и **препоръчвам** на Научното жури да предложи на Научния съвет на ВСУ „Черноризец Храбър“ да ѝ **присъди академичната длъжност „професор“** в професионално направление 3.2. Психология /ВЪЗРАСТОВА И ПЕДАГОГИЧЕСКА ПСИХОЛОГИЯ /ВЪЗРАСТОВИ И СИТУАЦИОННИ КРИЗИ//, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки.

29. 06. 2024 г.
Гр. Велико Търново

Подпис: /...../
/проф. дн Кр. Петрова/